
ВЗГЛЯД В ПРОШЛОЕ LOOK TO THE PAST ЎТМИШГА НАЗАР

Ziyayev Farhod Sobirovich,
Toshkent Moliya instituti dotsenti

TURKIY XALQLARNING KELIB CHIQISHI, TARQALISHI VA HOZIRGI ZAMON

<http://dx.doi.org/10.26739/2181-9599-2019-1-13>

АННОТАЦИЯ

Maqolada o'zbek xalqining etnologiyasi, etnik tarixini o'rganishga, ushbu xalqlarning etnik shaklanishi, uzoq davrlar davomida, murakkab tarixiy shart-sharoitlar va omillar ta'sirida sodir bo'lganligiga e'tibor qaratilgan.

Tayanch so'z va iboralar: Urug', qabila, elat, xalq tushunchalari, saklar, massagetlar, xorazmiylar, qorluqlar, barloslar, mang'itlar, qiyotlar, minglar. "O'zbek" etnonomi.

Зияев Фарход Собирович,
доцент Ташкентского финансового института

ЭТНОГЕНЕЗ ТУРЕЦКОЕ НАРОДНОЕ НАСЕЛЕНИЕ, РАСПРОСТРАНЕНИЕ И СОВРЕМЕННОСТЬ

АННОТАЦИЯ

В статье основное влияние уделено на изучение этногенеза, этнической истории узбекского народа, в частности на этническое формирование этого народа важное влияние оказали сложные и исторические условия и факторы имевшие место в регионе.

Ключевые слова: род, племя, этнос, народ, саки, массагеты, хорезмийцы, карлоки, барлосы, мангиты, минги, киятцы, этноним узбек.

Ziyayev Farhod,
Associate Professor of the Tashkent Financial Institute

ETHNOGENESIS TURKISH NATIONAL POPULATION, DISTRIBUTION AND MODERNITY

ANNOTATION

In this article main attention are zoomed in ethnic process of Uzbek nation. Also, in paper are described ethnogenesis process.

Key words: clan, tribe, ethnos, people, Sakas, Massagets, Khorezmians, Carloks, Barlosi, Mangites, Mingy, Kyattsi, ethnonym Uzbek.

Millat arabcha soʻz boʻlib, odatda, xalq maʼnosini anglatadi. Adabiyotlarda millat-bu kishilarning yagona tilda soʻzlashishi, yaxlit hududda istiqomat qilishi, mushtarak iqtisodiy hayot kechirishi, umumiy madaniyat va ruhiyatga ega boʻlishi asosida uzoq vaqt davomida shakllangan barqaror birligi, deb taʼriflanadi.

Etnogenez elat, millatning kelib chiqish mazmunini anglatadi.

Etnik tarix maʼlum bir hududda yashovchi u yoki bu xalqning ajdodlaridan boshlanib, elat shakllanishini, uning taraqqiy etish bosqichlarini va elatning yemirilishi yoki rivojlanib, millat darajasiga yetishish davrini oʻz ichiga oladi. Shakllanayotgan yangi etnosga maʼlum hududda yashagan tub xalqlar yoki etnik guruhlardan tashqari, boshqa hududlardan kelgan etnik, antropologik va madaniy jihatdan bir xilda boʻlmagan etnoslarning yoki etnik guruhlarining aralashib, qorishib ketishidan ham elat vujudga kelishi mumkin. Dunyoda mavjud boʻlgan xalqlarning barchasi turli etnik guruhlarining qoʻshilishidan vujudga kelgan. Ammo yangi kelgan etnik guruhlar tub xalqlarning "qoni"ni yoki genetikasini jiddiy oʻzgartiraolmaganlar. Uzoq davr davomida tub joy aholisiga qorishib, singib ketganlar.

Yer yuzida yashayotgan barchaxalqlar toʻsatdan yoki tasodifan paydo boʻlgan emas. Bir guruh xalqlar oʻzlarining etnik nomlarini asrlar osha saqlab kelishgan, boshqalari esa, oʻzga bir elatlar tarkibida hayot kechirishgan. Baʼzi etnik qatlamlar ijtimoiy, siyosiy, iqtisodiy munosabat tufayli hamdaayrim etnik guruhlarining nufuzi taʼsirida boshqa qavmlarga singib ketgan.

Turkistonning tarixi ham qadimiy boʻlib, turk soʻzi etnik nom tarzida uzoq zamonlar osha maʼlum boʻlgan. Lekin yozma manbalarda milodiy sananing V-VI asrlariga qadar qayd etilmagan. Turk nomi tarixiy yozma manbalarda paydo boʻlmasdan ilgari turk xalqlari skif, xunlar nomi bilan yuritilgan.

Keyingi yillarda Oʻzbekistondaolib borilgan arxeologik qazishlar, kuzatish va tadqiqotlar natijasida miloddan avvalgi II-I asrlar, milodning V asrlarida istiqomat qilgan elatlarning hayoti va ilk madaniyati haqida qimmatli maʼlumotlar toʻplandi. Bunga koʻra OʻrtaOsiyodaodamlar tosh davridan boshlab yashab kelgan ekanlar. Antropolog olim T.Xoʻjaev qariyb 20 yil mobaynida OʻrtaOsiyoning turli hududlaridan topilgan 500 ga yaqin antropologik material asosida hozirgi oʻzbek va tojiklargaxos antropologik tip miloddan avvalgi birinchi ming yillikning oxirlari va milodning boshlarida Sayxun (Sirdaryo) ning oʻrta va quyi oqimlarida shakllanib, keyinchalik milodning II-III asrlarida Fargʻona bilan Xorazm vohalariga, Zarafshon vodiysiga koʻchib oʻtganligini isbot qildi. Qadimgi Eron, Hindiston, Yunon, Rim vaXitoy manbalarining guvohlik berishicha, oʻzbeklarning kelib chiqishi tarixda saklar, massagetlar va toxarlar (Xitoy manbalarida Yue-chje) nomi bilan mashhur boʻlgan. Ular qadim zamonlarda OʻrtaOsiyo hamda uning tevarak-atrofida koʻchib yurgan xalqlarga, Soʻgʻd, Xorazm, Baqtriya, Parkona (Fargʻona) va Shosh (Toshkent) ning qadimiy xalqlariga borib taqaladi. Oʻsha vaqtda ular yashab turgan hudud nomi bilan sugʻdiyalar, xorazmiylar, baqtriyaliklar, parkonaliklar va shoshliklar deb atalib, tarixda qolgan.

Bular haqidagi maʼlumotlar qadimgi Eron manbalarida, Mugʻ qalʼasi (Tojikiston) dan topilgan soʻgʻdiy tildagi hujjatlarda, shuningdek, Qayumars, Siyovush, Afrosiyob haqidagi afsonalarda; Toʻmaris, Shiroq kabi qissalarda koʻplab uchraydi.

Miloddan avvalgi birinchi ming yillikda Markaziy va OʻrtaOsiyo, Sibir hamda shimoliy va gʻarbiy Xitoy yerlarida bir qanchaxalqlar yashagan. Bu elatlarning bir qismi turkiyzabon boʻlganligi tarixiy manbalardan maʼlum. Issiqkoʻl yaqinidagi miloddan avvalgi IV-III asrlarda oʻtgan sak qabilaoqsoqolining qabridan qadimgi yozuv namunalari topilgan. U

oromiy alifbosi asosida bitilgan bo'lib, hozir ma'lum bo'lgan eng qadimgi "turkiy yozuv" deb tan olinmoqda. Turkiy yozuv Xorazm, So'g'd, Baqtr yozuvlari qatorida O'rtaOsiyoning shimoli sharqiy viloyatlarida shu tili aholi yozuvi sifatida mavjud bo'lgan. Demak, O'rtaOsiyoning shimoli sharqiy viloyatlarida turkiy qabila va elatlar yashagan, ularning tub aholisi bo'lmish turkiy qabilalar juda erta o'z yozuviga ega bo'lganlar.

Ming yil avval Mahmud Koshg'ariy "Devonu lug'atit turk" nomli mashhur asarida quyidagi ma'lumotlarni keltiradi, "Iskandar Zulqarnayn Turonni bosib olayotgan paytda turklar uzun, uchi cho'ziq bo'rk kiyib, ot chopayotib, orqa tomondagi dushmanga mahorat bilan yoydan o'q otadi" deb ta'riflagan. Xuddi shunday ta'rifi skiflar davriga oid arxeologik qazishmalariga bag'ishlangan kitobida S.Rudenko ham takrorlaydi.

Demak, qadimda Sirdaryoning o'rta va quyi sohillardagi to'ltoygacha bo'lgan hududda ko'chib yurgan qabilalar turklarning ajdodlari bo'lgan. Turkiy tillar turkumi dunyodagi keng zaminga tarqalgan va ular ko'p sonli tillardan biri sanaladi. Tadqiqotchi filolog olimlarning dalolat berishlaricha, hozirgi zamonda turkiyzabon xalqlarning soni 200 mln.dan ham ko'proq ekan. Tarixan ular umumiy turkiy nomga, tomirga va tilga ega bo'lib, o'zlarining davlatini shakllantirib, shu davlatga birlashib hayot kechirganlar, ilm-fan va madaniyat sohaslarini rivojlantirib kelganlar. Bunga yuqorida keltirilgan qadimiy yozma yodgorliklarimiz ham guvohlik berib turibdi. Ana shunday yozma manbalar asosida va taraqqiyot mobaynida umumiy turkiy til, alohida turkiy xalqlar va davlat tillari yuzaga kelgan.

Masalan: miloddan avvalgi IV asr oxirida sak-massaget qabilalarining biri guruhi makedoniyalik Iskandar ta'qibi natijasida Sharqiy Turkistonga borib joylashganlar. Keyingi davrlarda qadimgi Farg'onaga ko'chib kelganlar. Massagetlarning yoki toxarlarning bir qismi qadimgi Baqtriyaga borib, Kushonlar davlatini barpo qildilar. Bu davlatning dastlabki podshohlari o'z nomidan tanga zarb etganlarida turk so'zlarini ishlatganlar. Kushon davlatining asosiy etnik qatlami Sharqiy Eron tillarida so'zlashuvchi qadimgi Baqtriya aholisi bo'lsa-da, ammo sulolaasoschilari - Kushonlar turkiy qavm edilar. Kushonlar va eftalitlar davriga oid ellin-baqtriya xatida beshinchi asrda turkiy tilda bitilgan jumalalar saqlanib qolgan. V-VI asrlarga kelib, Turk hoqonligi davlati usulida boshqarish kuchayib boradi. "O'rxun-Enasoy" yodgorliklari umumiy turkiy yozma manbalar sifatida jahonga mashhur bo'ldi. Professor N.Rahmonovning "Turk hoqonligi" kitobi qadimgi yozuvlar haqida ishonarli ma'lumot beradi.

Uzoq o'tmishda o'zbek xalqining etnik tarkibini mahalliy xalqlar, shuningdek ma'lum sabablarga ko'ra O'rtaOsiyoning shimoli sharqidan kelgan turkiy xalqlar tashkil etganlar. Tarixan skif, xunlar nomi bilan yashagan xalqlar milodning VI asri o'rtalarida, o'tgan bir yarim ming yillik davr mobaynida turklar nomi bilan mashhur bo'ldi. N.Rahmonov xitoy manbalariga tayangan holda "turk" so'zi avvaliga birorta qabila nomini anglatmay, turkiyzabon elat va qabilalarning birlashmasini anglatgan, degan xulosaga keladi. Shu jumladan, o'zbeklarning ajdodlari ham shu guruhga mansub ekanligini ta'kidlaydi. Otashparastlarning muqaddas kitobi "Avesto" daahmoniyalar va sostoniyalar asoratiga tushib qolgan mamlakatlar vaxalqlar, shular qatori Turkiston zamini xalqlari haqida ma'lumotlar bor. Bu xalqlar orasida tur (xura) deb atalgan xalq ham tilgaolinadi. Shu munosabat bilan aytish mumkinki, Amudaryo bilan Sirdaryo oralg'ida, Xorazm va Farg'onada, shuningdek mazkur o'lkalar bilan tutash yerlarda istiqomat qilgan xalqlar Sharq manbalarida umumiy - "turk" nomi bilan, ular istiqomat qilgan yerlar esa "Turon" yoki "Turkiston zamin" deb atalib kelingan. Abulqosim Firdavsiyning "Shohnoma" sida ham "Eron" va "Turon" atamallari ko'p bor tilgaolinadi, har ikkala

mamlakat o'rtasidagi munosabatlar haqida ma'lumotlar keltiriladi. Tarixchi olim A.Muhammadjonov ham topilgan so'g'd hujjatlarigaasoslangan holda VII asrdayoq bu o'lkaning Turkiston deb atalganini qayd qilgan, xullas, Arab xalifaligi istilosigacha Shosh, Farg'ona, Zarafshon vodiylari, Qashqadaryo va Surxondaryo vohalari, Xorazm, hattoAmudaryoning so'l qirg'og'i aholisining kattagina qismi turklashib, Movarounnahr va Xorazmning ijtimoiy va madaniy hayotida muhim mavqeni egallab oldi.

X asr oxiri va XI asr boshlarida O'rta Osiyoda Qoraxoniylar davlati tashkil topdi. Movarounnahrqa Oltoy, Yettisuv, Sharqiy Turkistondan ko'chib kelgan bir talay qabilalar: turgashlar, to'xsilar, qarluqlar, chigillar, o'g'uzlar, arg'in va boshqa turkiy qabilalar o'lkaning turk tillarida so'zlashuvchi aholisi tarkibini etnik jihatdan boyitdi. Bu davrga kelib turkiy etnik qatlamning ustunligi bir qadar ta'minlandi. Shunday qilib, Qoraxoniylar davrida o'zbek xalqi shakllanib, ijtimoiy-iqtisodiy va madaniy jihatdan rivojlandi. Eski o'zbek tiligaasos bo'lmish qarluq-chigil lahjasi rivoj topdi va yozmaadabiyot darajasiga ko'tarildi. Bu lahja o'zbek xalqining umumiy tili bo'lib qoldi. Yusuf Xos Hojibning "Qutadg'u bilik", Mahmud Koshg'ariyning "Devonu lug'atit turk", XojaAhmad Yassaviyning "Hikmatlar" asarlari mana shu davrning ajoyib mahsulidir.

XIII asr boshlarida, aniqrog'i, 1219-yili Movarounnahrqa Chingizxon katta qo'shin bilan bostirib kirdi. Bu qo'shin tarkibida mo'g'ullar bilan bir qatorda turklar va turklashgan mo'g'ullar ham bor edi. Qarluqlar, jaloyirlar, totorlar, markitlar, qurlovutlar, burgutlar, qo'ng'irotlar, barloslar, so'lduslar, boyovutlar shular jumlasidandir. Bu qabilalar, shak-shubhasiz, o'zbek xalqining etnik tarkibini yanada boyitdi. Lekin o'sha zamonlarda, XV asrga qadar, bu qabilalar o'zbek nomini olmagan edilar. Ular turk deb yoki o'z qabilasining nomi bilan atalganlar.

Sharafiddin Ali Yazdiyning "Zafarnoma"sida O'rtaOsiyo va u bilan qo'shni mamlakatlarda XIV-XV asrning I yarmida istiqomat qilgan 44 ta turkiy qabila va urug'larining nomlari qayd etilgan. Bular orasida Sirdaryo vaAmudaryo oralig'idagi o'lkalarga XIII asrda Chingizxon va XVI asr boshida Muhammad Shayboniyxon boshchiligida ko'chib kelib, o'troqlashib ketgan qabila va urug'lar orasida uchramaydigan o'ndan ortiq qabilalar - mang'itlar, qang'lar, lochinlar, qatag'onlar, beshyuzlilar, qozoqlar va boshqalar bor. Bu qabilalar, shak - shubhasiz, mazkur yurtlarda qadimdan istiqomat qilib kelgan turkiyzabon qabilalardir. XVI asr boshida Dashti qipchoqdan ikki daryo oralig'idagi yerlarga (Movarounnahrqa) ko'chib kelgan turk-mo'g'ul qabilalari mahalliy turkiyzabon xalqdan son jihatdan oz edi. Ularning umumiy soni 24-26 qabiladan oshmagan. Buni Hofizi Tanish Buxoriyning "Sharafnomayi shahiy" asari ham tasdiqlaydi. XVI asrga kelib esa bu qabilalarning soni yanaoshgan. Shuningdek, mashhur turkshunos olim Zaki Validiy XVI-XVII asrlarda tuzilgan "Nasibnoma"gaasoslanib o'zbeklarda 92 qabilaviy urug' bor, degan fikrni bildirdi. Bu ko'rsatilgan qabilalarning 33 tasi mo'g'ul qabilasidir, shuningdek xitoy, arab va boshqa qabilalar ham uchraydi. Lekin ularning katta qismi turkiyzabon qabilalar bo'lib, XXasrning boshlarida shulardan 45 tasi zikr etilgan. Hozirgi o'zbek xalqi shu qabilalarning chatishmalari asosida shakllangan.

Yuqorida qayd etib o'tilgan qabilalar XIV asrning 80 - 90- yillaridan boshlab Sirdaryo bilan Amudaryo oralig'idagi yerlarga ko'chib kela boshladilar. 1500- yili esa ular Muhammad Shayboniyxon boshchiligida Movarounnahrni, 1504-1506- yillari Xuroson bilan Xorazmni zabt etdilar. Shu vaqtdan boshlab Movarounnahrning turkiyzabon xalqi o'zbek nomini oldi. "O'zbek" etnonimining Movarounnahrda g'olib kelishigaasoslanib, o'zbek xalqining kelib chiqishini XV-XVI asrlargaolib kelib bog'lab bo'lmaydi. Odatda, xalqning tarixi uning nomidan ilgari yuradi. O'zbeklarning ajdodlari

tarixda sezilarli iz qoldirdilar. Ular Somoniylar (819-1005), Qoraxoniylar (994-1212), Chig'atoy ulusi (1227-1370), Temur va Temuriylar davlati (1370-1506) ning ijtimoiy - siyosiy hayotida katta rol o'ynadilar. O'zbeklar XVI asrning boshlarida Shayboniylar davlatiga asos soldi (1500-1601). Ashtarxoniylar (1601-1757) va Mang'itlar davlatini ham asosan ular boshqardilar. Qo'qon (1709-1876) va Xiva (1512-1920) xonliklari ham o'zbeklarning davlati edi. O'zbeklar o'z tarixi davomida o'zlariga hamsoya bo'lgan va ko'p vaqtlar bir davlat tarkibiga kirgan tojiklar, qozoqlar, qirg'izlar va turkmanlar, Eron va Afg'oniston xalqlari bilan yaqindan iqtisodiy va madaniy hamkorlikda bo'ldilar, ulardan nimalarnidir o'rgandilar, ularga nimalarnidir o'rgatdilar. Shu bir davlat XVIII asrga kelib uchtaxonlikka bo'linib ketdi. Bo'linish natijasida va boshqa ichki hamda tashqi omillar sababli XIX asrning 60-yillarida podshoh Rusiyasiga mustamlaka bo'lib qoldi. Turkistonning taqdiri 1886- yili tuzilgan "Turkiston o'lkasini boshqarish to'g'risida Nizom" deb atalgan maxsus hujjat bilan belgilandi.

Mukammal ma'naviyat milliy o'zlikni anglashdan boshlanadi. Milliy o'zlikni anglashning mohiyati esa shaxsning o'zi mansub bo'lgan millatning tarixi, jahon tafakkur xazinasiga qo'shgan hissasini tugal tasavvur etish va bulardan iftixor qilaolish, o'zi tug'ilib o'sgan, millatdoshlarining yagona Vatani bo'lgan hududiga va shu yurtdagi barcha madaniyat va qadriyatlarga daxldorlikdan huzur, g'urur, faxr his etishdir. Shuningdek, milliy manfaat va ehtiyojlarni idrok etishi hamda ular uchun xizmat qilishni o'zining burchi, deb bilishi kerak. Milliy o'zlikni anglash qorin qayg'usi bilan emas, balki qadr qayg'usi bilan yashamoq demakdir. O'z millatini, ajdodlarining kimligini biladigan, milliy g'ururi butun odam boshqa qavmlarga ham ehtirom ko'rsataoladi. "Xalqimiz tarixida insoniy kamoloti va ijtimoiy faoliyati bilan dovrug' qozongan, millatimiz faxri bo'lmish ulug' zotlar benihoya ko'p", -deydi Prezidentimiz I.A.Karimov o'zining Temuriylar tarixi davlat muzeyining ochilishi marosimida so'zlagan nutqida.

Bizning ajdodlarimiz o'tmishdagi tarixiy davrlarda qanday nom bilan atalganliklari va qanday til yoki tillarda so'zlashganliklaridan qat'iy nazar, endi o'sha ajdodlarimiz asosida, ular yashagan hududlarda hozirgi o'zbek millati shakllandi va biz endilikda o'zimizni o'zbek deb angladik. Shuning uchun o'sha ajdodlarimiz orasidan chiqqan buyuk siymolar hozirgi kunda ham biz o'zbeklarning faxrimizdir. Shulardan islom tarixida eng mashhur oltita muhaddisidan uchtasi turkistonlikdir. Bular imom Islom Buxoriy, shayx Abu Muhammad al-Koshiy va Sayid Hakim Termiziydirlar. Ismoil Buxoriyning "Sahih"i Qur'ondan keyin ikkinchi muqaddas kitob hisoblanadi. Bizda islom tarixida so'nmas iz qoldirgan Abdurahmon ad-Doramiy, Yusuf Termiziy, Shayx Kaffoli Shoshiy, Ahmad Yassaviy, Bahovuddin Naqshbandiy, Xoja Ubaydulloh va boshqa yirik siymolar ham borligi bilan faxrlanamiz. Ajdodlarimiz nafaqat diniy ilmlarda, balki dunyoviy ilmlarda ham boshqalarga nisbatan bir necha asr oldinni ko'raoladigan bo'lganlar. Bunday olimlarning peshvosi Muhammad ibn Muso al-Xorazmiydir. Bu zot algebra fanining poydevorini qurib, uning nomini ham berdi. Al-Xorazmiyning zamondoshi Ahmad al-Farg'oniy yozgan "Astronomiya asoslari" degan asar yevropaliklarga bir necha asr davomida asosiy qo'llanma bo'lib xizmat qildi. XX asr boshida nemis tarixchisi X.Zutyer IX-X asrlarda Bag'dod akademiyasida ishlagan 500 olimning ro'yxatini tuzgan. Shu olimlarning qariyb uchdan ikkisi Movarounnahr vaxurosonliklar ekan. Movarounnahrliklarning ham aksariyati Xorazm, Farg'ona, Shoshdan ekan. Al-Forobiy, Beruniy, Ibn Sinolar bizning diyorda tug'ilib, o'z vatanida yondirilgan ilm chiroqlarini boshqa yurtlarga, boshqaxalqlarga olib bordilar.

Amir Temur hukmronligi va uning avlodlari davrida ilm-fan va madaniyatning barcha sohalari rivojlandi, yurtimiz dong'i jahonga keng yoyildi. Bungaalloma Ulug'bekning butun dunyoga mashhur bo'lib ketganligini eslatib o'tish kifoyadir. Ayniqsa, uning "To'rt ulus tarixi", "Ziji jadidi Ko'ragoniy" asarlari g'oyat qimmatlidir. Mashhur olim o'z atrofiga necha o'nlab olimlarni yig'ib, o'z davrining ilm-fan akademiyasini yaratgan edi. Uning kutubxonasi ham dunyodagi eng boy kutubxonalardan biri bo'lgan. Ana shu va so'nggi davrda yashab, ilm-fan yo'lida jon fido qilgan mashhur olimlar: Abdurahmon Jomiy, Ali Qushchi, Fazlulloh Abullaysi, Qozizoda Rumiyy va boshqaolimu adiblarning ta'rifu tavsifi dunyoga mashhurdir. Nasrimiz pirlari bo'lgan Abdulla Qodiriy, Cho'lpon, muxtasar qilib aytganda, nomlari jild kitoblarga sig'magan samarqandiylar, buxoriylar, termiziylar, farg'oniylar va turkistoniylar avlodlarimiz. Bugun biz shuncha buyuk zotlarni bergan diyorumiz bilan haqli ravishda faxrlanishimiz kerak.

Bilim tufayli inson o'zini taniydi, o'zini tanigan inson nafaqat o'z taqdiri, shu bilan birga millat va mamlakat taqdiri egasi bo'ladi, o'zini tanigan inson nafaqat o'z ahvolidan, hatto millat va davlat ahvolidan ham ogoh bo'ladi. AbdullaAvloniy "Ma'rifat-bu shijoatdir" deganida, eng avvalo, mana shu ishonchni nazarda tutgan edi.

Hozirgi zamonda har bir o'g'il - qiz ilm-ma'rifatli, diyonatli, yuksak axloqlik bo'lishlari bilan birgalikda xorijiy tillarni, zamonaviy texnika va texnologiyalarni puxta o'zlashtirishlari lozim. Yoshlarimiz, ayniqsa, ilmu toliblarimiz qadriyatlar bilan bir qatorda koinot siru asrorigacha bo'lgan dunyoviy bilimlarni teran va puxta o'rganishlari zarur. Texnikaviy bilim, murakkab texnologiyani egallash qobiliyati ma'naviy barkamollik bilan, mustaqil tafakkur bilan birga borishi kerak. "Aqliy zakovat va ruhiy, ma'naviy salohiyat ma'rifatli insonning ikki qanotidir", - deb ta'kidlaydi prezidentimiz I.A.Karimov.

Hozirgi davrga kelib turkiy elatlar Turkiyada, Ozarbayjonda, O'rtaOsiyo respublikalarida, shuningdek Afg'onistonda, Xitoyning Sinsizyan o'lkasida, Rossiya hududlarida istiqomat qilib keladi. Ularning umumiy soni 220 millionga yaqindir. Demak, turkiyzabon aholi yer yuzining kattagina qismida yashab kelmoqda. Uzoq davom etgan tarixiy jarayonlar natijasida turli-tuman turkiy qavm va qabilalar millat darajasigacha ko'tarilib, jamiyatda o'z o'rniga, mavqeiga egadirlar.